

Chương 8

VLADIMIR MAIAKOVSKI

(Владимир Маяковский)

Vladimir Maiakovski là nhà thơ lớn của Cách Mạng Tháng Mười và Chủ Nghĩa Xã Hội, là nhà cách tân táo bạo của thơ ca cách mạng vô sản. Công chúng văn học có những sở thích khác nhau về thơ ca Maiakovski, nhưng có điểm chung nhất trí: thơ ông đã góp phần đáng kể vào chiến thắng của Cách Mạng Tháng Mười và có sức mạnh khẳng định lý tưởng chủ nghĩa xã hội của loài người, trước hết ở đất nước của Lênin vĩ đại. Thơ ông đã khơi lên cả một dòng thơ độc đáo mạnh mẽ, làm phong phú tiếng nói thơ ca cách mạng.

GIỚI THIỆU CUỘC ĐỜI VÀ SÁNG TÁC

V.Maiakovski sinh ở Gruzia ngày 19/7/1893 trong một gia đình viên chức lâm nghiệp người Nga. Mồ côi cha năm 13 tuổi, gia đình chuyển về sống ở Moskva. Cuộc sống khó khăn, nhà ở dành cho sinh viên ở trọ và nấu cơm thuê cho họ. Maiakovski và hai chị phải đi làm thuê giúp đỡ mẹ. Những sinh viên trọ học đều tham gia hoạt động bí mật. Qua đó, Maiakovski tiếp xúc với cách mạng. Mười lăm tuổi, anh được kết nạp vào Đảng của Lênin, ít lâu sau được bổ sung vào thành ủy Moskva. Bị bắt 3 lần. Làm thơ trong tù. Sau khi ra tù lần 3, anh tuyên bố bỏ sinh hoạt Đảng và tuyên bố "tôi muốn làm nghệ thuật xã hội chủ nghĩa". Sau đó đi học ở một trường hội họa. Anh lại bỏ nghề họa sĩ và trở lại với thơ ca.

Từ hồi nhỏ, anh đã say mê đọc sách triết học, chính trị, điều này có ảnh hưởng tích cực đến thơ ca về sau. Maiakovski là người có nhận thức sâu rộng và bản lĩnh lớn lao nhưng đầy mâu thuẫn. Tự ý ra khỏi Đảng, nhưng rồi trở thành nhà thơ lớn nhất của Đảng. Sinh thời, thơ ông không được Lênin hâm mộ, nhưng chính ông lại là nhà thơ viết hay nhất về Lênin; thơ ca của ông thể hiện cảm hứng yêu đời nồng nhiệt khác người, song lại kết thúc cuộc đời bằng việc tự sát khó hiểu. Để hiểu được sự nghiệp thơ ca của ông, phải nhìn thấy cái biện chứng trong khối mâu thuẫn lớn Maiakovski, qua đó nhìn thấy cả những mâu thuẫn thời đại, dưới góc nhìn của một nhà thơ.

Trước Cách Mạng Tháng Mười (1917), Maiakovski chịu ảnh hưởng của trường phái nghệ thuật vị lai (vì tương lai, gắn liền với thành phố công nghiệp hiện đại). *Trường phái này ra đời ở Italia và lan rộng Châu Âu. Họ chủ trương* đoạn tuyệt với quá khứ, phủ định toàn bộ nghệ thuật truyền thống. Do đó, họ hướng về chủ nghĩa hình thức trong thơ ca, một biểu hiện của khuynh hướng "nghệ thuật vị nghệ thuật". Khuynh hướng này có phe "tả", nêu khẩu hiệu chống lại "nghệ thuật tư sản, quý tộc", châm chọc lớp công chúng giàu có, trọc phú đương thời. Nội dung thơ ông bàn tới những vấn đề xã hội, phê phán gay gắt thực tế xã hội đương thời. Một bài thơ đầu tay tiêu biểu, nhan đề "Đây này" (1913), ông đem đọc ở quán rượu, nơi các ngài tư sản giàu có ưa lui tới ăn uống và thưởng thức nghệ thuật. Nghe anh đọc thơ, đám thính giả giàu có kia đã giận dữ, la lối om xòm ... Tác phẩm lớn và nổi tiếng của Maiakovski trong thời kỳ này là bản trường ca "**Đám mây mặc quần**" (1915). Bài thơ mang một cái tên rất vị lai, nhưng lại bàn về xã hội rộng lớn, bức xúc và thấm đượm một tình thân nhân văn sâu sắc. Cốt truyện thơ rất đơn giản: nhân vật trữ tình hẹn gặp người yêu ở một khách sạn vào lúc chập tối, chờ mãi, đến nửa đêm nàng mới đến và báo tin "em đã lấy chồng". Điên khùng và tuyệt vọng, anh ta quay ra suy nghĩ về toàn bộ cuộc sống tư sản đương thời và buông ra những tiếng thét "đả đảo". Bài thơ có 4 chương, mỗi chương đều có tiếng thét "đả đảo" ở phần chốt :

Đả đảo tình yêu của các người !

đả đảo nghệ thuật của các người !

đả đảo tôn giáo của các người !

đả đảo chế độ của các người !

Trong thơ ca Nga và thơ ca thế giới cho tới lúc chưa thấy có bài thơ nào phê phán xã hội tư sản một cách toàn diện và quyết liệt như thế !

Cách Mạng Tháng Mười bùng nổ, Maiakovski coi đó là cuộc cách mạng của chính mình. Anh đi theo cách mạng ngay từ buổi đầu và đem hết sức lực làm việc cho chính quyền Xô viết. Ông chủ trương sáng tác theo "đơn đặt hàng" của xã hội, của cách mạng chứ không theo tùy hứng. Cách mạng đã giải phóng sức sáng tạo và toàn bộ nhân cách Maiakovski - người công nhân và nghệ sĩ. Maiakovski làm thơ, đi đọc thơ và nói chuyện thơ trước công chúng, đi vẽ tranh cổ động, viết kịch, đóng phim ... Trong sáng tác thơ, ông phân ra hai loại thơ: thơ đại chúng và thơ trình độ "kỹ sư" tức là có giá trị nghệ thuật cao. thơ đại chúng là thơ tuyên truyền cổ động kịp thời nhiệm vụ cách mạng, hướng về đông đảo quần chúng ít học.

Những tác phẩm tiêu biểu của "dòng thơ lớn" tức là thơ có trình độ cao đã làm rạng rỡ tên tuổi ông trên thi đàn thế giới. Tiêu biểu là các tập thơ sau: "*Hành khúc bên trái*" (1918), "*Những người loạn hợp*" (1922), "*Từ biệt*" (1926), "*Đen và trắng*" (1925), "*Tám hộ chiếu Xô viết*" (1929). và trường ca "*V.I Lenin*" (1924), "*Tốt lắm*" (192..). Hai vở kịch thơ "*Con rệp*" (1928) và "*Phòng tắm*" (1929)...

Maiakovski tự sát chết ngày 14/4/1930, để lại một bức thơ tuyệt mệnh khiến mọi người hết sức xúc động bàng hoàng. Trong 3 ngày sau đó, có khoảng 15 vạn người đã đến viếng linh cữu nhà thơ của mình. Lễ tang được tổ chức đặc biệt khác thường. Linh cữu được đặt trên sàn thép của một chiếc xe tải, kèm theo một vòng hoa tang kết bằng đinh ốc, búa, ô trục... với dòng chữ "vòng hoa thép viếng nhà thơ thép". Hàng vạn dân chúng lặng lẽ đưa tiễn nhà thơ đến nơi an nghỉ cuối cùng.

NHỮNG CÁCH TÂN CỦA MAIAKOVSKI

Nhà thơ bước vào hoạt động văn học nghệ thuật giữa lúc nhân loại đang trải qua bước ngoặt lớn của lịch sử : nhân dân lao động và các dân tộc trên thế giới đang vươn mình đứng dậy làm chủ vận mệnh của mình. Ở nước Nga, bão táp cách mạng vô sản ầm ầm chuyển động. Sự sụp đổ của chế độ cũ chỉ còn tính từng ngày. Giữa lúc ấy nhà thơ tuyên bố "tôi muốn làm nghệ thuật xã hội chủ nghĩa", và để thực hiện cương lĩnh ấy, ông đã cách tân táo bạo thơ ca làm cho thơ ca trở thành vũ khí sắc bén góp phần có hiệu quả trực tiếp trong cuộc cách mạng.

Nhà thơ quan niệm: thơ phải tác động vào chỗ mạnh của con người, phải làm tăng sức chiến đấu, phải "vung những vòn thơ lấp lánh lưỡi lê" chứ không phải chỉ "véo trái tim bằng những hồi ức buồn tủi kèm theo thơ" như hàng ngàn năm nay người ta vẫn làm. Quan niệm này, về sau ta cũng thấy ở "Nhật ký trong tù" của Hồ Chí Minh (bài thơ "Cảm hứng đọc Thiên gia thi")

Rõ ràng, ngay từ đầu, Maiakovski đã có ý thức đi mở đường cho một phong cách thơ ca chiến đấu, quyết tâm tạo ra "chất thép" trong thơ. Trước hết, Maiakovski chủ trương đưa thơ ca đến đông đảo quần chúng ít học, đang lao động và đấu tranh cách mạng. Thơ ca "bác học" nước Nga từ bao đời nhường như chỉ là sở hữu của những người có học, của từng lớp quý tộc, thơ được đọc lên ở các phòng khách sạn sang trọng... Nay, ông chủ trương đưa thơ ra đọc ở quảng trường, ngoài đường phố để công chúng cùng thưởng thức. Thơ của ông viết ra

không chỉ để xem bằng mắt mà chủ yếu để đọc to lên trước công chúng đông đảo. Đây là điểm xuất phát cho những đổi mới quan trọng trong thơ ca Maiakovski.

Một là: Phải đổi mới nhịp điệu câu thơ, để nghe cho vang, cho rõ trước công chúng. Lời thơ mang tính chất khẩu ngữ dễ hiểu. Khi in trên sách báo, thơ Maiakovski thường ngắt ra theo lối bậc thang, nhằm nhấn mạnh những từ ngữ quan trọng thay vì khi đọc cần nhấn giọng cho người nghe hiểu thấu ý thơ của mình.

Hai là: đổi mới tư duy thơ và cách cấu tứ, sáng tạo hình ảnh ngôn ngữ. Thơ làm ra để đọc to trước công chúng trong cuộc hội họp, mít-ting, sinh hoạt tập thể... nên nó phải dễ nhớ, dễ gây được ấn tượng sâu đậm khó quên với người nghe.

Về cấu tứ : thơ ông thường "gián đoạn", ý chuyển tiếp bị lược bỏ, nhằm gây ấn tượng bất ngờ. Thử đọc bài " Những người loạn họp" (1922) là bài thơ phê phán lối làm việc quan liêu giấy tờ của bộ máy hành chính Xô viết hồi đó. Mở đầu bài thơ là cảnh bận rộn chuyên cần của cán bộ cơ quan dưới con mắt nhà thơ nhìn từ bên ngoài:

Mới tờ mờ sáng

ngày nào tôi cũng thấy

họ kéo nhau tới bàn giấy cơ quan.

Khi tìm hiểu kỹ, nhà thơ mới biết cái guồng máy hành chính quan liêu ấy chỉ tự quay vòng và thôi, chẳng giúp ích gì cho dân chúng:

Nhà thơ ló mặt bên trong hỏi:

- Bao giờ ngài mới tiếp khách ?

Tôi đến đây từ thuở khai thiên"

- Đồng chí Ivan Ivanut đang tham nghị

cấp trên bàn việc họp nhất

Vụ sân khấu với

Nhà nuôi ngựa

Truyền cho anh: một giờ sau hãy đến.

Đang bận họp

họp tác xã cấp tỉnh

tổ chức thu mua những lọ mực bỏ không"

Thế là "nhân vật trữ tình" lại tiếp tục chờ đợi, chẳng quản đêm hôm... Nhưng rồi sự kiên nhẫn cũng có giới hạn của nó.

Nổi bất bình đối với bộ máy quan liêu đã lên đến tột đỉnh, đến cao trào và để giải quyết xung đột, nhà thơ đã sáng tạo ra một hình ảnh kỳ quặc :

*Giận điên người
tôi chửi bới om sòm
như băng tan tuyết đổ
tôi xông đến hội trường
và tôi thấy,
toàn những nửa thân người ngồi đấy
-ô! ma quỷ!
chém người!,
giết người!
Tôi hô hoán cuồng cuồng
tôi nung ròi trước cảnh tượng kinh hồn
Nhưng tiếng cô thư ký
nghe vô cùng bình thản:
- Một ngày
chúng tôi
họp hai chục bận
phải đi hai cuộc họp một lần
biết tính sai, thôi đành cắt đôi thân
ở đây một nửa tới ngang hông
còn nửa kia đi họp hành nơi khác..."*

Hình ảnh "nửa thân người ngồi họp" là một hình ảnh quái dị- nỗi ám ảnh nạn hội họp lu bù. Hóa ra, toàn bài thơ là một giấc mộng, giấc mộng nặng nề do cuộc sống thực nhàm chán, ức chế tràn vào giấc ngủ. Hình ảnh đó là một chi tiết có ý nghĩa bi - hài kịch. Phần kết thúc bài thơ là một suy nghĩ tỉnh táo với cảm hứng hăng hái xây dựng lại, điều chỉnh lại:

*Kích động quá, không tài nào chợp mắt
trời đã sáng mờ
tôi đón ban mai với một khát khao:
"Ôi ! ước sao
được họp thêm một cuộc*

để tìm phương thanh toán

các cuộc họp trên đời".

Kết thúc bất ngờ và sáng tạo! Bài thơ gây một ấn tượng khó quên trong tâm trí người nghe, đặc biệt là khi tác giả đến đọc trực tiếp cho họ thưởng thức.

Để gây ấn tượng rõ nét, nhà thơ chủ ý chọn lọc ngôn từ. Maiakovski chọn từ ngữ theo nguyên tắc "vật thể hóa" hoặc "thực tại hóa". Chẳng hạn, khi người ta nói "gậm nhấm" là chỉ loài chuột, gián nhưng Maiakovski viết "lần khói chiều gậm nhấm cuộc đời tôi", hoặc "những vần thơ lấp lánh lưỡi lê". Nói về Karl Marx đang hoàn thành những tác phẩm lý luận thiên tài, nhà thơ tưởng tượng:

"lúc chiếc cối trong đầu

xay tư duy mẽ cuối..."

Maiakovski quan niệm rằng thơ có nhiều loại với các chức năng khác nhau, giống như các loại xe ô tô. Thơ ông là loại xe tải chứ không phải xe du lịch.

Hồi đó, ở Nga có những người đòi vứt thơ ông ra đường phố, nhưng rồi thơ ông vẫn lặng lẽ đi vào lòng dân chúng và được dịch ra nhiều thứ tiếng trên thế giới.

NHỮNG CHỦ ĐỀ CHÍNH TRONG SÁNG TÁC CỦA MAIAKOVSKI.

Thơ ca của ông xoay quanh hai vấn đề chính.

Một là: ca ngợi hệ tư tưởng và sự nghiệp vĩ đại của cách mạng tháng 10 và chủ nghĩa xã hội. Châm biếm, đả kích mọi kẻ thù của cách mạng và CNXH.

Chủ đề thứ nhất : **thơ trữ tình công dân**

Trong mảng thơ này, tràn ngập một tình cảm lạc quan, trong sáng và chân thực. Thơ ông thể hiện một năng lực "nhìn thấy ở ngày hôm nay những sức sống vĩnh cửu sẽ vượt qua cái nhất thời". Chính cái tầm nhìn "vượt qua thời đại" này tạo nên kích thước lớn lao trong tác phẩm. Ông có khả năng khám phá sâu sắc những nét đẹp cao cả, vĩ đại trong cái bình thường quen thuộc hàng ngày của cuộc sống xã hội chủ nghĩa buổi ban đầu.

Chủ đề thứ hai: **trào phúng.**

Nhà thơ chia làm hai loại. Một cái "bàn chải hài hước" dùng để làm trong sạch nội bộ và một "cái chổi trào phúng" dùng để quét sạch rác rưởi ra khỏi nước cộng hòa. Maiakovski đã nói, làm thơ trào phúng châm biếm phải "kéo nước cộng hòa ra khỏi vũng bùn". Thơ của ông đã kích mọi loại kẻ thù: từ tên phản động "tư sản Xô viết", những kẻ quan liêu, đưa mình hót đặt điều đến kẻ thù lớn như chủ nghĩa đế quốc, những tay chính khách tư sản phản động.

Trong thơ Maiakovski, chất trữ tình công dân và chất trào phúng thường hòa lẫn với nhau, khó mà tách riêng xem xét yếu tố nào trội hơn. Nhưng lịch sử văn học Xô viết và những người yêu thơ vẫn coi Maiakovski là nhà thơ trào phúng lớn của thời đại.

Trường ca "V.I. Lenin" (1924).

Tác phẩm ca ngợi sự nghiệp của Lênin, lãnh tụ kiệt xuất của cách mạng tháng Mười vĩ đại. Bản trường ca được viết ngay trong những ngày nhân dân Liên Xô đang chịu

tang Lênin. Maiakovski có chú tâm tránh xa những tác phẩm văn chương trên thế giới đã ca ngợi vĩ nhân của lịch sử. Ông lo sợ những lớn khuôn sáo, tán dương sẽ "làm vẩn đục tinh thần giản dị của Lênin".

Maiakovski đã có những sáng tạo độc đáo, quan trọng:

Sáng tạo thứ nhất: nhà thơ không kể lại lịch sử một cách khách quan mà sống với lịch sử, sống cùng nhân vật:

Chẳng hạn khi viết về Lênin, nhà thơ nghĩ về Mac: (•)

Lúc chiếc cối trong đầu

xay tư duy mẽ cuối...

Lúc bàn tay sắp

hí hoáy hoàn thành...

tôi biết

Mác đã thấy

viễn cảnh Kremmlin

và Moskva

rực rỡ công xã

Viết về Lênin, nhà thơ nghĩ tới Đảng:

Đảng và Lênin

anh em sinh đôi

Mẹ lịch sử quý ai hơn ?

Con nào cũng xứng.

sáng tạo thứ hai: miêu tả, kết cấu tác phẩm theo cách: để cho tiểu sử nhỏ và tiểu sử lớn của Lênin lồng vào nhau, chuyển hóa lẫn nhau.

Cuộc đời của cậu bé Volodia Ulianov ra đời ở thành phố Novosibirsk năm 1870, nhưng tiểu sử của đồng chí Lênin thì lại bắt đầu từ "200 năm" trước khi chủ nghĩa tư bản ra đời: (Ulianov là họ của Lênin).

"Ta đã rõ

cuộc đời Ulianov

đời ngắn ngủi này

• Bài thơ này có thể đã gợi ý sáng tạo cho bài thơ "Người đi tìm hình của nước" của Chế Lan Viên (PHN).

rõ tận phút lâm chung (...)

Ta phải viết

viết một thiên sử mới

về đồng chí Lênin

đã có từ xưa

hai trăm năm trước"

Bài thơ thấm đượm một suy nghĩa nghiêm túc về lịch sử, cố gắng miêu tả cái tầm vóc vĩ đại và cái tất yếu lịch sử của sự nghiệp Lênin như một lãnh tụ kiệt xuất của cách mạng vô sản. Lênin là con đẻ của lịch sử, là nhân vật của thời đại, là thiên sứ truyền lệnh và đòi thi hành lập tức: phá bỏ cái vật chướng ngại lớn trên đường đi của lịch sử: đó là chủ nghĩa tư bản già nua.

Mai sau

nhìn lại

những năm tháng lịch sử này

trước tiên ta thấy

vàng trán Lênin

đây đỉnh đèo rạn rờ

chuyển sang thời công xã

bên kia

dốc nô lệ

ngàn vạn năm liền

Nhà thơ còn nhấn mạnh Lênin còn là một con người rất mực là người: khiêm tốn, giản dị, hiểu thấu lòng dân.

Sáng tạo thứ ba: bố cục độc đáo của tác phẩm.

Bản trường ca gồm 3 phần: phần 1 trữ tình, phần 2 tự sự dài nhất và phần kết thúc trữ tình. Bản trường ca này thể hiện một quá trình ý thức về nỗi đau để vượt qua nó.

Ở phần đầu, nỗi đau thương trước cái chết của Lênin là một tình cảm bản năng, tự phát, khiến ta cảm thấy bị đè nặng tâm hồn:

Điện tín

khàn khàn

tin điện buồn ngân mãi